

ELS DEPORTATS SABADELLENCS ALS CAMPS NAZIS (1940-1945)

ACTES DE RECORD
I RECONeixEMENT

DIA
INTERNACIONAL
EN MEMÒRIA
DE LES VÍCTIMES
DE L'HOLOCAUST

27 DE GENER
DE 2018

ELS DEPORTATS SABADELLENCS ALS CAMPS NAZIS

L'Ajuntament de Sabadell i el Memorial Democràtic de Catalunya han preparat un conjunt d'accions d'homenatge i reconeixement als sabadellencs que, en el marc de la Guerra Civil espanyola i la Segona Guerra Mundial (1936-1945), van ser deportats als camps de concentració nazis i van viure l'horror en primera persona, i de retruc també les seves famílies. Aquest reconeixement coincideix amb la celebració del Dia Internacional en Memòria de les Víctimes de l'Holocaust, fixat per l'Assemblea General de l'Organització

de les Nacions Unides des de l'any 2005, en record de la data de l'alliberament del camp de concentració més gran que existí a l'Alemanya nazi, el d'Auschwitz-Birkenau, per part de l'Exèrcit Roig soviètic. L'Ajuntament de Sabadell forma part de la Xarxa de municipis de Memòria i Prevenció del Feixisme "Mai Més", conjuntament amb l'Amical de Mauthausen i altres camps i de totes les víctimes del nazisme d'Espanya, i en l'actualitat està fermament compromès amb el desenvolupament d'un Programa de Memòria Històrica local.

Guerra, exili i deportació

L'abril de l'any 1936 Sabadell tenia una població de fet que pràcticament arribava a la xifra de 50.000 persones, de les quals poc més de 23.500 eren homes. D'aquests, quan va esclatar la Guerra Civil espanyola el juliol de 1936, entre 7.000-8.000 foren mobilitzats i destinats al front. Allà hi deixaren la vida entre 700 i 1.000 sabadellencs, i altres 1.300 hagueren de fugir a França, a l'exili forçat. Aquestes són dades recentment actualitzades gràcies a la recerca en curs que està duent a terme l'historiador sabadellenc Esteve Deu Baigual.

La tragèdia dels exiliats republicans continuà un cop s'inicià la Segona Guerra Mundial. Maltractats pel govern francès als camps de concentració de refugiats que s'habilitaren per

tota la geografia francesa, una part important d'aquells homes es van veure obligats a incorporar-se a les companyies de treballadors estrangers. Alguns d'ells fins i tot s'allistaren a la legió estrangera per continuar lluitant contra el feixisme.

Amb l'ocupació de França per part de l'exèrcit nazi alemany, sobretot a partir del maig de 1940, molts d'aquests republicans foren capturats i internats en camps de concentració. Havien estat abandonats a la seva sort pel govern col·laboracionista de Vichy, i van ser capturats per la Gestapo amb el consentiment de la dictadura franquista. Va ser llavors quan els van classificar com a apàtrides, els van traslladar a camps de concentració i els van col·locar un triangle blau per distingir-los com a tals. La majoria d'ells moriren en aquests camps, especialment al de Mauthausen-Gusen.

La majoria dels 9.446 republicans espanyols que es calcula que foren deportats a camps de concentració van ser destinats al camp de Mauthausen. Altres camps amb presència d'exiliats foren els de Dachau, Buchenwald, Sachsenhausen, Bergen-Belsen i el de Ravensbrück (per a dones).

La majoria dels deportats no van ser enviats a camps d'extermini, com Auschwitz, tot i que alguns hi acabaren. En conjunt, més del 60% van deixar-hi la vida a causa de les terribles condicions de vida: van morir per l'extenuació dels treballs forçats que havien de fer, per les malalties, a la cambra de gas o a causa d'experiments mèdics. A aquestes defuncions, cal sumar-hi els morts durant les setmanes posteriors a l'alliberament dels camps.

Els sabadellencs deportats: cartografia de l'horror nazi

Arran de diversos estudis fets pels historiadors Josep Maria Benaul i Esteve Deu i els arxivers Jordi Torruella i Antonio Onetti, avui podem afirmar que foren deportades als camps nazis un total de 59 persones que havien nascut a Sabadell o bé que hi vivien i hi treballaven en el moment d'esclatar la guerra. D'aquests homes, 39 hi van morir i 20 en van sobreviure.

El seu recorregut vital va estar marcat per una veritable tragèdia personal i familiar. Després d'haver sofert els avatars d'una sagnant guerra al seu propi país, d'haver lluitat al front contra el feixisme del general Franco, l'exili a França no els va deparar millor

sort. Molts d'ells de seguida foren internats en camps de concentració de refugiats a França (Argelers de la Marenda, Sant Cebrià de Rosselló, El Barcarès, Agde...), i posteriorment foren incorporats, traslladats i dispersats arreu del país per una munió de Companyies de Treballadors Estrangers. Amb l'esclat de la Segona Guerra Mundial i l'ocupació alemanya del país veí, tot plegat es va precipitar i finalment van esdevenir carn de deportació política.

Aleshores el seu itinerari va seguir una veritable cartografia de l'horror, la que va gestar i executar de forma sistemàtica, cruel i inhumana, l'Alemanya nazi, amb la connivència del règim feixista de Franco, i que va comportar la mort de milers i milers de republicans exiliats.

Els sabadellencs que foren deportats acabaren el seu recorregut en diversos camps de concentració i d'extermini, havent passat prèviament per diferents camps de presoners de guerra, els *stalag*, que estaven localitzats per terres de les actuals Polònia, Àustria i Alemanya, i que feren de filtre i redistribució als camps definitius. Així, un total de cinquanta-tres sabadellencs anaren a parar als camps de Mauthausen-Gusen-Ternberg, dels quals trenta-nou hi moriren (tres d'ells en el terrible Castell d'Hartheim, un centre d'assassinat sistemàtic), un va ser internat i va morir a Auschwitz, un altre va sobreviure al camp de Neuengamme, un altre fou supervivent del camp d'Aurigny, un altre va sobreviure al camp de Buchenwald, un altre va sobreviure al camp de Dachau i finalment un darrer fou supervivent del camp de Sachsenhausen.

Les llambordes stolpersteine

Creades per l'artista alemany Gunter Demnig, aquestes llambordes s'han convertit en un reconeixement simbòlic internacional a les víctimes de l'holocaust nazi. Es tracta d'unes peces quadrades fetes de formigó i recobertes d'una fulla de llautó on es graven les dades de cada persona deportada i que es col·loquen en el paviment de davant de les cases o llocs on les víctimes van viure o treballar lliurement abans d'haver de deixar la seva ciutat, primer a causa de la Guerra d'Espanya, després a causa de l'exili forçat, i finalment amb motiu de la deportació i la concentració en els camps nazis durant la Segona Guerra Mundial.

En alemany *stolpersteine* significa "pedra que fa ensopegar" i volen ser-

vir per homenatjar les víctimes del nazisme i com a eina per a l'educació per la pau, la llibertat i el respecte a les persones. Cada llamborda és única i es realitza de manera artesanal, com a gest de respecte i d'humanitat que vol contrastar amb l'extermini massiu que va practicar el règim nazi. Actualment hi ha més de 60.000 *stolpersteine* distribuïdes per més de 1.800 poblacions d'una vintena de països europeus, com Hongria, Polònia, Ucraïna, Txèquia, França, Noruega, Alemanya, Àustria, Itàlia i Grècia, entre altres. La primera pedra a la península ibèrica es va posar a la localitat de Navàs (Bages), l'any 2015.

Des del 27 de gener de 2018, Sabadell compta amb 23 llambordes, col·locades en una primera fase, com a reconeixement d'aquestes víctimes. La ciutat esdevindrà així, el municipi amb més *stolpersteine* de tot Catalunya.

Aquest projecte és impulsat i coordinat pel Memorial Democràtic de Catalunya i la Direcció General de Relacions Institucionals i amb el Parlament, que vetllarà per eixamplar

aquest acte d'homenatge que ha esdevingut popular a escala europea i per difondre'n els continguts i la significació històrica.

BIBLIOGRAFIA

Josep M. Benaul Berenguer, Antonio Onetti Vera i Jordi Torruella Llopart. "Víctimes sabadellenques de la deportació als camps nazis. Una primera aproximació". *Arraona* 30 (2006): 108-127. <http://www.raco.cat/index.php/Arraona/article/view/204813>

Josep M. Benaul Berenguer, Antonio Onetti Vera i Jordi Torruella Llopart. "Víctimes sabadellenques de la deportació als camps nazis. Addenda". *Arraona* 31 (2008): 192-195. <http://www.raco.cat/index.php/Arraona/article/view/205132>

Benito Bermejo i Sandra Checa (2006). *Libro memorial. Españoles deportados a los campos nazis (1940-1945)*. Madrid: Ministerio de Cultura.

Andreu Castells Peig (1983). *Sabadell, informe de l'oposició*, vol. VI, Sabadell: Edicions Riutort, p. 26.82.

Portal de Archivos Españoles (PARES). <http://pares.mcu.es/Deportados/servlets/ServletController>. Españoles deportados a Campos de Concentración Nazis

Montserrat Roig (2017). *Els catalans als camps nazis*. Barcelona: Edicions 62, 10a edició.

AQUÍ VISUÉ
LAUREANO
ALEGRE BELMONTE
NASCUT 1900
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1940
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 7.12.1941
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
CELESTI
ALTARRIBA BOSOMS
NASCUT 1899
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1940
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 20.2.1941
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
JOSEP
AMORÓS MESTRES
NASCUT 1888
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1941
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 4.2.1941
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
VENANCI
ANGLES ANGLÈS
NASCUT 1912
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1940
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 18.12.1941
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
JAUME
ARIS ESTRADA
NASCUT 1900
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1941
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 1.10.1942

AQUÍ VISUÉ
RAMON
BATET PLANAS
NASCUT 1909
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1940
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 8.11.1941
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
ESTEVE
CANELLAS MANÉ
NASCUT 1908
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1941
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 3.11.1941
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
MELCIOR
CANELLAS MANÉ
NASCUT 1899
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1941
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 2.12.1941
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
EMILI
CATALÀ LÓPEZ
NASCUT 1904
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1941
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 15.1.1942
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
JAUME
CAUSENILLAS GENÉ
NASCUT 1898
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1940
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 8.4.1941
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
JOSEP
COLL SAPERAS
NASCUT 1914
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1940
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 14.3.1941
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
JOSEP
DOMÈNECH CORTADA
NASCUT 1908
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1941
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 14.11.1941
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
ANTONI
HILARIO PLANELLAS
NASCUT 1904
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1940
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 8.1.1941
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
EMILI
FERRANDI ROSELL
NASCUT 1900
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1941
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 4.2.1941
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
JOAQUIM
LOU RIPOLES
NASCUT 1908
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1940
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 8.11.1941
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
MARIA
LLONCH CASANOVAS
NASCUT 1909
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1941
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 31.8.1941
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
EMILI
MARQUES ARACIL
NASCUT 1908
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1941
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 1.4.1941

AQUÍ VISUÉ
RAFAEL
MONLLOR BELENGUER
NASCUT 1908
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1941
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 22.8.1941
HARTHEIM

AQUÍ VISUÉ
PEDRO
MONTER FERRI
NASCUT 1909
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1941
DACHAU
ASSASSINAT 22.2.1943
AUSCHWITZ

AQUÍ VISUÉ
MANUEL
MULLOR CATALÀ
NASCUT 1913
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1941
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 27.1.1942
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
VALENTI
OLIVERAS VALLS
NASCUT 1894
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1941
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 9.11.1941
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
PAU
PALLÀS ALSINA
NASCUT 1906
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1940
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 19.4.1943
GUSEN

AQUÍ VISUÉ
JAUME
PALOMA MASAFRET
NASCUT 1917
EXILIAT 1939
DEPORTAT 1941
MAUTHAUSEN
ASSASSINAT 11.11.1941
GUSEN

Sabadellencs deportats als camps de concentració i d'extermini nazis

MORTS

Antonio Aguilar Sánchez
(Orà, Algèria, 27-4-1902 /
Gusen, Àustria, 12-9-1941)

Laureano Alegre Belmonte
(Alcalá de la Selva, Terol, 14-7-1900 /
Gusen, Àustria, 7-12-1941)

Pau Alemany Figueres
(Sabadell, 10 -7-1915 /
Gusen, Àustria, 11-11-1941)

Celestí Altarriba Bosoms
(Gironella, 14-3-1898 /
Gusen, 20-7-1941)

Josep Amorós Mestres
(Petrer, Alacant, 21-5-1888 /
Gusen, Àustria, 4-7-1941)

Venanci Anglès Anglès
(Masquefa, 4-4-1912 /
Gusen, Àustria, 16-12-1941)

Jaume Arís Estrada
(Sallent, 19-4-1900 /
Mauthausen, Àustria, 1-10-1942)

Eugeni Arqués Simó
(Sabadell, 28-12-1912 /
Castell d'Hartheim, Àustria, 10-2-1942)

Ramon Batet Planas
(Sabadell, 2-2-1909 /
Gusen, Àustria, 8-11-1941)

Esteve Cañellas Mañé
(Sabadell, 2-6-1906 /
Gusen, Àustria, 3-11-1941)

Melcior Cañellas Mañé
(Sabadell, 7-11-1899 /
Gusen, Àustria, 2-12-1941)

Emili Català López
(Alcoi, Alacant, 22-3-1904 /
Gusen, Àustria, 15-01-1942)

Jaume Causenillas Gené
(Sabadell, 9-4-1898 /
Gusen, Àustria, 8-4-1941)

Josep Coll Saperas
(Vila-rodona, 20-1-1914 /
Gusen, Àustria, 14-3-1941)

Josep Domènech Cortada
(Cervià de les Garrigues, 6-5-1908 /
Gusen, Àustria), 14-11-1941)

Emili Ferrando Rosell
(Querol, 14-7-1900 /
Gusen, Àustria, 4-7-1941)

Antoni Hilario Planellas
(Sabadell, 13-1-1904 /
Gusen, Àustria, 8-1-1941)

Marià Llonch Casanovas
(Sabadell, 19-2-1898 /
Gusen, Àustria, 31-8-1941)

Joaquim Lou Ripollés
(Plou, Terol, 8-3-1906 /
Gusen, Àustria, 6-11-1941)

Emili Marquès Aracil
(Alcoi, Alacant, 7-7-1908 /
Gusen, Àustria, 1-4-1941)

Rafael Monllor Belenguer
(Alcoi, Alacant, 19-2-1906 /
Castell d'Hartheim, Àustria, 22-9-1941)

Pedro Monter Ferri
(Binaced, Osca, 13-8-1899 /
Auschwitz, Polònia, 22-2-1943)

Manuel Mullor Català
(Penàguila, Alacant, 10-6-1913 /
Gusen, Àustria, 27-1-1942)

Pere Navarro Bielsa
(Sabadell, 27-5-1919 /
Gusen, Àustria, 14-11-1941)

Valentí Oliveras Valls
(Navarcles, 8-3-1894 /
Gusen, Àustria, 3-11-1941)

Pau Pallàs Alsina
(Ripollet, 5-9-1906 /
Gusen, Àustria, 11-4-1941)

Jaume Paloma Masafret
(Sabadell, 22-4-1917 /
Gusen, Àustria, 11-11-1941)

Pelegrí Pelegrí Porqueres
(Torrebesses, 28-7-1896 /
Gusen, Àustria, 8-12-1941)

José Pérez Coello

(Saint Aubin, França, 16-5-1920 /
Mauthausen-Ternberg, Àustria,
20-6-1943)

Ginés Pérez Garrido

(Cartagena, Múrcia, 2-7-1911 /
Gusen, Àustria, 7-11-1941)

Josep Rodríguez Escursell

(Sabadell, 3-12-1919 /
Gusen, Àustria, 7-5-1943)

Francesc Sabatés Esperanza

(Santa Perpètua de Mogoda, 30-7-1903
/ Gusen, Àustria, 11-11-1941)

José Sánchez Laorden

(Barcelona, 4-2-1921 /
Mauthausen, Àustria, 20-7-1943)

Francesc Sas Llop

(Palma d'Ebre, 23-2-1912 /
Gusen, Àustria, 8-11-1941)

Miguel Senar Burón

(Bellver de Cinca, Osca, 27-9-1900 /
Gusen, Àustria, 29-11-1941)

Daniel Serratosa Fitó

(Sabadell, 12-6-1900 /
Gusen, Àustria, 30-7-1941)

Alexandre Tamarit Guiu

(El Soleràs, 16-3-1901 /
Gusen, Àustria, 20-12-1941)

Jesús Valera Sarrià

(Santomera, Múrcia, 16-12-1920 /
Gusen, Àustria, 23-1-1942)

Salvador Vidal Claramunt

(Igualada, 6-12-1917 /
Castell d'Hartheim, Àustria, 19-12-1941)

SUPERVIVENTS

Francesc Abad Samper

(Sabadell, 27-2-1900 /
Chauxprie, França, 5-6-1976)

Pau Alós Escartín

(Peralta de Alcofea, Osca, 13-1-1910 /
Sabadell, 17-11-1991)

Francesc Arroyo Maldonado

(Sabadell, 6-1-1913 /
França, s.d.)

Miquel Balart Nasarre

(Sabadell, 04-03-1905 / ?)

Gabriel Benedicto Albalade

(Sabadell, 24-10-1921 / ?)

Fèlix Calatayud Tormo

(Sabadell, 18-04-1911 / ?)

Joan Capellas Fages

(Sabadell, 10-6-1917 /
Montpellier, França, ?)

Andrés Casbas Güerre

(Arroyo Cerezo, València), 30-11-1913 / ??

Conrad Crespi Vergés

(Sabadell, 4-8-1908 / 22-3-1982)

Vicenç Expósito Serra

(Sabadell, 8-9-1909 / ?)

Vicente Garcia Negrillo

(Múrcia, 11-11-1905 / ?)

Eduard Garrigós i Soler

(Benilloba, Alacant, 10-3-1909 /
Frontignan, França, c. 2000)

Joan Grau Farràs

(Sant Feliu de Codines, 12-1-1911 / ?)

Agustí Ibáñez Solves

(Sabadell, 25-12-1903 /
Reus, 15-2-1957)

Josep Medina Solé

(Lleida, 20-10-1910 / ?)

Carles Retana Valls

(Sabadell, 29-2-1913 /
?, c. 2002-2003)

Enric Segarra Espinach

(Barcelona, 27-8-1906 / ?)

Enric Tomàs Urpí

(Barcelona, 27-11-1911 /
Mauthausen, Àustria, 7-5-1945)

Miquel Vial Candia

(Sabadell, 3-12-1915 /
Corbarieu, França, 2007)

Ramon Vitales Cancer

(Lleida, 18-3-1920 / ?)

Indrets on hi ha les primeres 23 llambordes sotlpersteine col·locades a Sabadell

1. LAUREANO ALEGRE BELMONTE

C. de Maria de Bell-lloc, 53

2. CELESTÍ ALTARRIBA BOSOMS

Galceran de Pinós, 1 (cantonada garatge)

3. JOSEP AMORÓS MESTRES

C. de Llobet, 39

4. VENANCI ANGLÈS ANGLÈS

C. de Latorre, 20-28

5. JAUME ARÍS ESTRADA

C. de l'Escola Pia, 32

6. RAMON BATET PLANAS

Cases d'en Sangés, 5

7. ESTEVE CAÑELLAS MAÑÉ

C. de Larra, 59

8. MELCIOR CAÑELLAS MAÑÉ

Pl. de Magdalena Calonge, part alta

9. EMILI CATALÀ LÓPEZ

C. de Jardí, 52

10. JAUME CAUSENILLAS GENÉ

Pl. de Magdalena Calonge, part alta

11. JOSEP COLL SAPERAS

C. de Riera Villaret, 65

12. JOSEP DOMÈNECH CORTADA

C. dels Montcada, 45

13. EMILI FERRANDO ROSELL

C. de Vapor, 26

14. ANTONI HILARIO PLANELLAS

C. de les Comèdies, 19

15. JOAQUIM LOU RIPOLLÈS

C. de Paco Mutlló, 55

16. MARIÀ LLONCH CASANOVAS

C. de Papa Pius XI, 172

17. EMILI MARQUÈS ARACIL

C. de Manso, 71

18. RAFAEL MONLLOR BELENGUER

C. de Llobet, 32

19. PEDRO MONTER FERRI

Ctra. de Caldes, 11

20. MANUEL MULLOR CATALÀ

Passeig de Manresa, 3

21. VALENTÍ OLIVERAS VALLS

Pl. del Vallès, 26-29

22. PAU PALLÀS ALSINA

Av. de Barberà, 343

23. JAUME PALOMA MASAFRET

Raval de Fora, 36

MEMÒRIA
HISTÒRICA
SABADELL

Ajuntament
de Sabadell

memorial
democràtic